VELKÁ DOBRODRUŽSTVÍ

Za čertovou brázdou a lipanskou mohylou do Vitic

GPS souřadnice: 50.0302092, 14.9141746

Praktické informace

Délka trasy: 5 km

Obtížnost: Lehká trasa po rovince a chvilku do mírného kopce. Výlet je možné jet s kočárkem, ale pouze pokud má větší gumová kola. Pejsky vzít můžete, v obci je však radši mějte na vodítku. Výlet projdete volným tempem za necelé dvě hodinky.

Vzdálenost od Prahy a jak se tam dostat: Z Prahy se dostanete do Vitic po dálnici D11 → sjezd 18 → směr Český Brod→ Vitice. Přibližně 50 km ujedete za necelou hodinu.

Turistická mapa: Odkaz na mapy.cz

Parkování: Zdarma zaparkujete před obecním úřadem ve Viticích.

WC: Toi Toi nedaleko mohyly.

Možnost občerstvení: Obecní hospoda č.p.28

Trasu pro vás prošla Lucie Nachtigallová.

Výlet testovaly kamarádky Blanka a Karolína z Poděbrad.

Postřehy dětí:
Blanča (5 let): „Hledala jsem příkop, který udělal čert, ale v obilí moc vidět nebyl. Trošku jsem se bála, aby na mě nevyskočil.“
Kája (7 let): „Až budu větší, najdu hrob vojevůdce Prokopa. Tatínek mi o něm vyprávěl, moc se mi to líbilo.“

Popis výletu - Legenda pro rodiče

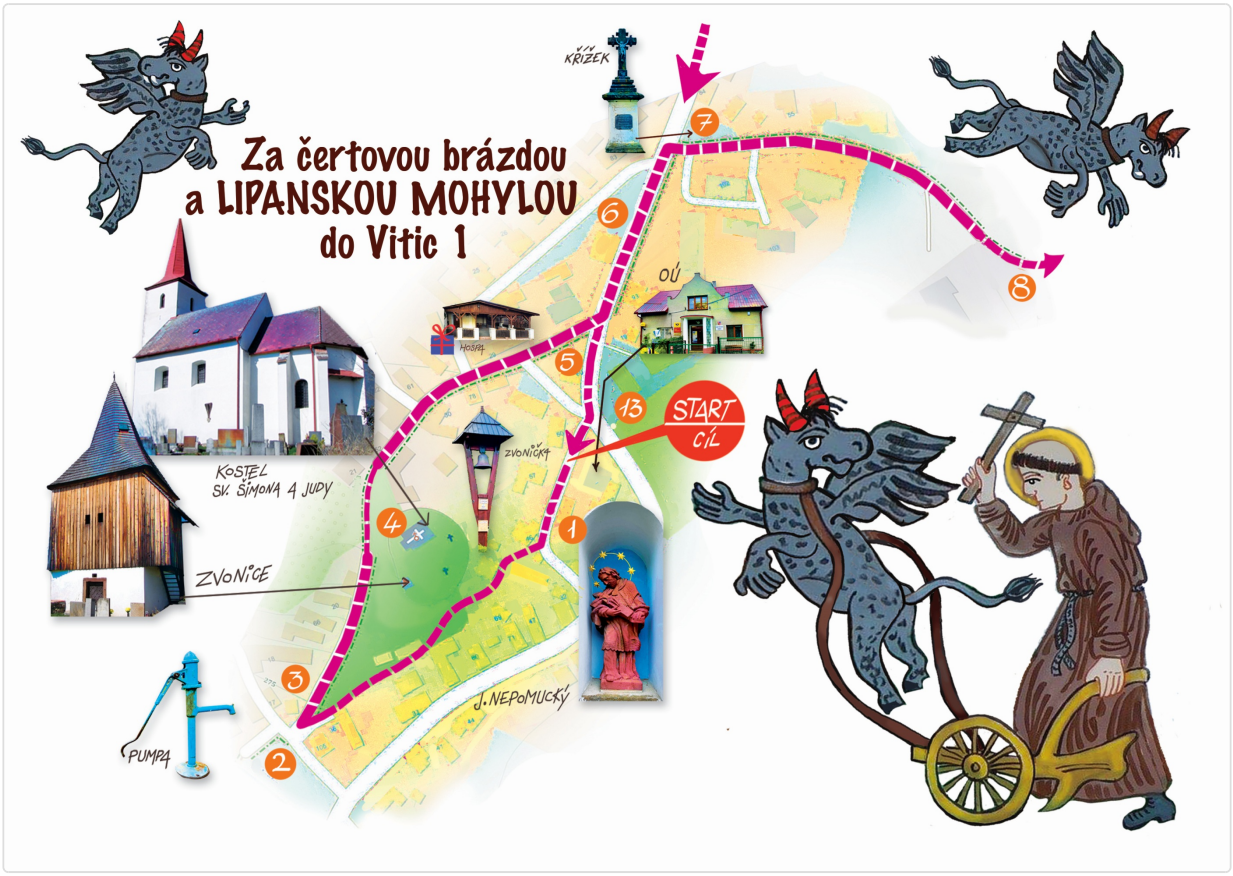
Milí cestovatelé,

zveme vás do míst, kde se v roce 1434 odehrála legendární bitva u Lipan, tedy do kouta středních Čech, odkud je to jen kousek do kouřimského skanzenu. Ale také do míst, kudy vede tajemná Čertova brázda nebo také Prokopova brázda. Jde o jednu z největších záhad nejenom České republiky, ale také střední Evropy. „Příkop“ dlouhý desítky kilometrů, který se zařezává do krajiny mezi Sázavou a Chotouní. Pokusíme se tuto čertovskou záhadu rozlousknout a zároveň vám ukážeme i jiná začarovaná místa. Samozřejmě si také povíme něco o bitvě u Lipan. Protože je trasa krátká, příjemná a sympaticky zastíněná zelení, určitě vás bude bavit. Pokud si procházku naplánujete na červen, můžete uzobávat třešinky, které se kolem vás budou po většinu cesty červenat. Na itineráři celého výletu spolupracovala obec Vitice. Díky ní je také pro všechny zdarma. :)

Dopis dětem

Ahoj, kluci a holky,
dnešní cesta za hádankou povede krajem, ve kterém se svatý Prokop snažil potrestat zlobivého čerta. Nechal ho táhnout pluh. Pěkně dlouho, protože brázda, kterou vyorali, je dlouhá desítky kilometrů. Uvidíte ji na vlastní oči. A nejen ji. Záhadnými místy se to na dnešním výletě jen hemží. Navštívíte hřbitov „zakletých kostí“, a pokud se vám zachce, můžete u Lechova kamene hledat poklad. Stejně jako u našich ostatních výletů jste také k dnešnímu dostali originální mapu s vyznačenou trasou.
Půjdete-li správnou cestou, budete se pozorně rozhlížet, číst texty a poslouchat, co říkají rodiče, jistě splníte všechny úkoly. Umíte-li už psát, doplňte podle uhodnutých slov tajenku a pečlivě ji uschovejte.

Mapa výletu



Doplňovačka

Vyrážíme na výlet!

S parkováním je to v obci složité, a tak auto nechte u obecního úřadu, kde pár místeček s největší pravděpodobností čeká.

Naše putování začíná na cestě nad budovou úřadu, kterou budeme pomalu scházet z kopce dolů pod kostel. Budovu úřadu u toho máme po levé ruce. Je to jediné místo, kde byste se dnes mohli ztratit, tak to nepopleťte. :)

Rozhlédněte se. Jak se vám tady líbí?

Zkuste u domečku napravo najít železného kohouta. Věděli byste, jak se jmenuje jeho samička? A mláďata? Jak se jmenujete vy? Máme tady nějakého Honzíka?

Honzíku, máš důležitý úkol: Najít o pár metrů níže v zatáčce nalevo vzácnou sochu Jana Nepomuckého, svého jmenovce. Čeká na ní odpověď na první dnešní otázku.

Socha z červeného nučického pískovce od neznámého autora z doby kolem roku 1780 byla podle dochovaných záznamů opravena v roce 1863 z daru tkalcovského mistra z Vitic Ignáce Pfeifera. Pořídil k soše pořídil i lucernu, kde hořelo světlo ke cti sv. Jana Nepomuckého. V roce 2009 byly kaplička i socha světce ve stavu rozpadu. Sice jen částečného, ale pěkný pohled na ně určitě nebyl. V letech 2016 až 2017 však byla památka nákladem majitele pozemku opravena a socha sv. Jana Nepomuckého restaurována akademickým sochařem Jarmilem Plachým.

1. **Jak se jmenuje postava na kříži, který drží Nepomucký?**

A víte, kdo byl Jan Nepomucký? Vydejte se doprava travnatou pěšinou mezi domky z kopce dolů a my vám to povíme. Že jdete správně, poznáte podle toho, že napravo uvidíte Janovu zvoničku.

Jan Nepomucký – původně Jan z Pomuku – žil v době krále Václava IV. Díky pilnému studiu a snaze to dotáhl až na generálního vikáře. Do Janova osudu však krutě zasáhly velké spory mezi králem a arcibiskupem Janem z Jenštejna. Když Jenštejn překazil královy plány na vytvoření nového biskupství v západních Čechách, panovník se rozhodl provinilce krutě ztrestat. Odnesl to i Jan z Pomuku –skončil na mučidlech. Krutá muka nepřežil. Katovi pomocníci ho mrtvého svrhli z Karlova mostu do Vltavy. Dodnes je tam označeno místo, kde se tak stalo. V kamenném zábradlí je kovový křížek a u něj většinou fronty. Kdo se ho dotkne, tomu se prý splní přání...

Rok po Janově smrti nastalo mimořádné sucho, což lidé považovali za boží trest. Navíc některé církevní kruhy ve snaze krále ještě více očernit začaly šířit zvěsti o Janově statečnosti. Prý jako zpovědník královny nevyzradil její zpovědní tajemství, a proto musel zemřít. Víra v Janovy nadpřirozené schopnosti byla dovršena po třech staletích. Po otevření světcova hrobu z lebky cosi vypadlo. Všichni se domnívali, že jde o jazyk – symbol faktu, že Jan ve věci královniny zpovědi držel jazyk za zuby. Záhadu vědci rozřešili v roce 1973. Dokázali, že načervenalá tkáň není jazyk, nýbrž část mozku se sraženou krví. Proč se ale rozhodla lebku opustit, stejně nikdo neví...
Záležitosti kolem Janova jazyka se v jednom ze svých epigramů věnoval Karel Havlíček Borovský. Napsal: *Svatý Jene z Nepomuku, drž nad námi svoji ruku, ať nám Bůh dá, co dal Tobě, by náš jazyk neshnil v hrobě.*

Je to epigram, který se dá naučit nazpaměť za minutu, ovšem na střední škole za něj dostanete jedničku. Autorka textu ví... Zvládnou to rodiče do konce výletu?

Pěšinka mezi domy nás vede až k popelnicím s tříděným odpadem a také k modré pumpě. Na ní jsou dvě řady čísel.

2. **Opište první číslovku za písmeny ON.**

Teď půjdeme do kopce. Je to jediný prudší kopec, který dnes musíme vylézt. Je naštěstí vážně malý. Inu, Polabí. Tak jdeme na to!

Ještě však hledáme další písmenko do tajenky. Najdeme ho právě na domě č.p. 05, kolem kterého kráčíme směrem ke kostelu. Objeví ho ale opravdu jen Bystrozraký. Sečtěte všechny číslice letopočtu, který vidíte na stavení.

Napište výslednou číslici.

Šlapeme vzhůru ke kostelu. Můžeme si k tomu povědět něco o místě, kde se nacházíme, totiž o obci Vitice. Které písemné prameny se o ní zmiňují poprvé? Registry papežských desátků z roku 1352. To jsou tedy pěkně stará lejstra! Navíc – jak trapné! – zase o placení mocným, o penězích. Kdo z vás byl tenkrát na světě? A kdo obrátil kapsy? :)

Víte, co je desátek? Desetiprocentní daň placená náboženské instituci (např. kostelu, chrámu, církvi). Či světské (král, pán). Tato povinnost byla běžná v mnoha starověkých kulturách, a to přes celý středověk až do raného novověku.

Daně platíme i nyní, ale ne papeži. Státu. Aby měl na úředníky, policisty, vojáky a další. A určitě vyšší než 10 %. Jen se zeptejte rodičů... :)

Obec je ale určitě starší. Vždyť kostel sv. Šimona a Judy pochází zřejmě již z počátku 13. století. A někdo tu logicky musel bydlet ještě dříve, jinak by si nepotřeboval stavět svatostánek. Během let byly Vitice rozděleny na dvě části a spravovalo je několik šlechtických rodin. V roce 1480 připojil jednu část obce Slavata z Chlumu k černokosteleckému panství a v roce 1623 k němu kníže Karel z Lichtenštejna připojil i druhou část vsi, která byla do té doby součástí zkonfiskovaného majetku Mírků ze Solopysk. Tím došlo ke znovusjednocení obce, která až do zrušení správy v roce 1848 zůstala součástí Kostelce nad Černými lesy.

Zkuste si tipnout, proč se Vitice jmenují Vitice? My si mysleli, že nás tady budou vítat... A ono je to tak, že se název obce odvozuje od osobního jména Vít, znamená tedy ves lidí Vítových.

Máme tady nějakého Vítka? Pokud ano, je od této chvíle jmenován vrchním velitelem naší výletové výpravy. Rovnou nás může odvézt doprava ke kostelu. Vítají vás dva andělé – na každé straně jeden.

Gotický kostel kostela sv. Šimona a Judy je vidět z širokého dalekého okolí. Jeho vnitřní zařízení je ovšem barokní ze 17. a 18. století. Celý kostel se nyní rekonstruuje. A protože se dnes budete pohybovat místy, kde se to záhadami jenom hemží, řekneme vám i o něm jednu tajnou historku.

Před mnoha lety se u zdejšího kostela sv. Šimona a Judy udály podivné věci. Každé ráno chodil kostelník odemykat dveře a připravovat chrámek na bohoslužbu. Jednou našel na kamenném schodu lidské kosti. Sice ho nález dost překvapil, ale protože byl na ledacos zvyklý, kosti vzal a zakopal je v rohu hřbitova. Jenže druhý den ležely kosti na stejném místě. Kostelník je opět vzal a opět zakopal. Dal si práci, aby byla jáma dost hluboká. Dalšího jitra už byl ale skutečně v šoku. Co nevidí na prvním schodu kostelíka? Zase kosti. Stejné. Ty, které tak pečlivě zakopal. O podivných putujících kostech se brzy začalo povídat po celé vsi. Mezi obyvateli vesničky zavládl strach. Čípak ty kůstky asi jsou? Proč se stále vracejí? Věští nějakou zlou událost? Kdosi ze vsi dostal nakonec dobrý nápad. Hromádce lidských ostatků vystrojí pohřeb. A tak se i stalo. Od té doby, co byly kosti řádně a se všemi poctami uloženy do země, už se na prahu kostela žádné překvapení neobjevilo.

Zajděte se podívat na schody, a kdyby tam snad na vás zachrastila nějaká kůstka, raději ji pohřběte. Stačí nějaký rychlý obřad. Hlavně ať nás nic nestraší!

Kousek za kostelem narazíte na cennou středověkou polodřevěnou zvonici. Vidíte ji?

Její umístění v jihozápadním koutě ohrazeného hřbitova poukazuje také na možnou obrannou funkci v době jejího vzniku. Mohla to tedy být i strážní věž.

Zvonice se skládá z nízkého zděného přízemí a bedněného horního patra s vysokou jehlancovou střechou. V patře je zavěšen zvon z roku 1560. Z jihu vcházíte dřevěnými gotickými dveřmi s plátovým kováním z doby kolem roku 1400. Pocházejí z původního vstupního portálu do sousedního kostela, na stávající místo byly přeneseny po roce 1853. Základ kování tvoří rozměrné pláty železného plechu pobité osmi páry šikmo se křižujících prutů, které jsou připevněny hřeby s výraznými vrubovanými hlavicemi. Ve výplních kosočtvercových polí dolních dvou třetin plochy jsou vsazeny plastické růžice, horní část dveří zdobí řada čtyř znakových štítků se zobrazením zkřížených mečů a kopí nebo střela bez násady. A dále gotická písmena P, A, B. C, M, T. Pokud náhodou na dveře nenarazíte, věřte, že jsou na krátký čas schovány v kostele.

Zvonice je vzácnou ukázkou polodřevěné architektury z období pozdní gotiky a její dveře náleží na území středních Čech k ojedinělým dokladům úrovně gotického kovářského řemesla.

Vedle uvidíte starý náhrobní kámen. Dokážete přečíst, z jakého je roku?

Kostel obejdeme a zastavíme se u naučné tabule, která stojí před ním. Najděte na ní fotku zvonice a text nad ní.

4. **Opište čtvrté slovo (čtěte od konce prvního řádku).**

Od této chvíle se budeme držet naučné stezky značené zelenobílým čtverečkem. Pokračujeme tedy obcí mírně vzhůru až ke křižovatce u hasičské zbrojnice. Než tam dojdeme, rádi bychom se vás zeptali, jestli znáte někoho, kdo se jmenuje stejně jako kostel, u kterého jste byli. Vzpomínáte si na ta jména? Šimon a Juda. Šimona asi nějakého znáte, ale Judové žijí podle údajů, co jsme dohledali, v naší zemi jen dva. Jak na ně asi maminky volaly, když byli malí? Judíku? Joudíku? Joudo?

Svatý Juda, *jeden z dvanácti Ježíšových apoštolů, byl podle biblických záznamů syn Alfea a jeho manželky Marie, která byla příbuznou Panny Marie. S apoštolem Šimonem (Horlivcem) hlásali křesťanství v Arménii a Persii, kde zemřeli mučednickou smrtí. Proto jim také byly společně zasvěcovány kostely. Samotný Juda je rovněž uctíván jako velký přímluvce ve velmi naléhavých, až beznadějných situacích, v případech těžkých nemocí apod. V Praze u kostela sv. Josefa na Náměstí republiky je jeho socha téměř doslova obsypána cedulkami s poděkováním za vyslyšení proseb.*

Už jste u hasičárny? Tak se k ní jděte podívat. Nás moc pobavilo množství popelníčků na okně. Zdejší hasiči asi mají každý svůj osobní. :)

To je požární opatření na jedničku! Aby se nám špačci náhodou moc nehoufovali...

Podívejte se na znak nade dveřmi. Vidíte na něm hasičské nářadí: žebříky, sekerku, ale také lístečky jednoho známého stromu. Je to náš národní. Spočítejte lístečky a ještě jednou si je prohlédněte.

5. **Jak se jmenuje strom, na kterém lístečky rostou?**

Vidíte ho někde poblíž? Nevidíte? Tak třeba za chvilku...

Po chodníku procházíme obcí mírně do kopce. Napravo vidíme dům se studnou a rumpálem, nalevo zase večerku, kde si můžete koupit něco k pití nebo k jídlu. Je to vaše poslední šance na doplnění proviantu. Dál už budou jen řepka, třešně a bažanti. Z toho se dá také lecos ukuchtit, ale chce to čas a námahu.

Na turistickém přístřešku se dočtete, že právě jdete po ovocnářské stezce Polabí.

Tradice ovocnářství na Kolínsku a Českobrodsku sahá hluboko do minulosti, dokonce až do raného středověku. Což je pochopitelné. Tahle oblast vždy náležela k nejúrodnějším. Zahrady s ovocnými stromy byly součástí venkovských usedlostí. V nejstarších obdobích se jednalo o jabloně, hrušně, třešně, višně, broskve, mišpule a kdoule. Ke chráněným jižním stěnám stavení byla často vysazována i vinná réva. Hospodářsky se využívaly také plané plody: trnky, oříšky z lísek, bobule z dřínů, jeřabiny a maliny. Rostly na pastvinách, mezích a jiných zemědělsky obtížně využitelných místech. A co plody lesa? I jahůdky, borůvky a ostružiny sbírali místní jako diví.

K nejvýznamnějšímu rozvoji ovocnářství však dochází v první polovině 19. století. Rokem 1838 se také datuje počátek rozvoje ovocnářské tradice v Molitorově u Kouřimi. Tamní velkostatek tehdy získala podnikatelská rodina Veselých, která zde postupně na 50 ha půdy zřídila ovocné školky a na 40 ha půdy ovocné sady. Na počátku 20. století zde rostlo přes 10 000 ovocných stromů, ovocné školky každoročně produkovaly až 200 000 sazenic. Pozůstatky těchto sadů zde existovaly až do konce 20. století. Roku 1913 byla v Molitorově založena továrna na zpracování ovoce, která vyráběla marmelády, povidla, kandované ovoce, ovocné šťávy a kompoty.

Ve druhé polovině 19. století se také úspěšně rozvíjelo ovocnářství na statku rodiny Žertových v Bříství u Křečhoře, kde se ve velkém množství pěstovaly především jabloně a švestky, k jejichž konzervaci zde byla zřízena sušárna.

Roku 1903 založil Josef Funda ovocnou školku v nedaleké Velimi. V meziválečném období se rozrostla na plochu 50 ha. Její produkce postupně dosahovala více než 300 000 sazenic ročně.

Jaké ovoce máte nejraději vy? My rádi jahody a borůvky a taky broskve, když jsou ještě trochu tvrdé. Třešní taky ty tvrdší – chrupky. :)

V zimě milujeme mandarinky, ale nepohrdneme ani dalším oranžovým oranžovým exotickým ovocem.

Jak se jmenuje oranžové ovoce?

Hned za budkou jsou další stromy. Ovocné však nejsou. :)

Poznáte je? Na jednom z nich na jaře rostou plody, které vypadají jako housenky. Autorka tohoto textu si jako dítě myslela, že jsou to opravdové housenky, a proto se těmto stromům obloukem vyhýbala.

Nalevo vidíme památník obětem válek. Nečtěte nápisy a zkuste říct, školáci, odkdy dokdy světové války trvaly.

Vidíte na zemi malý křížek? Komu asi patří...?

Za školkou obec opustíme a vyrazíme doprava do polí. Ještě si však zajdeme pro písmenko ke křížku. Kamenný křížek z roku 1876 opravil v roce 1924 kameník Alois Formánek z Českého Brodu za peníze vybrané v dobrovolné sbírce místních občanů. Krucifixík stojí na kamenném soklu, do kterého je osazena mramorová deska s nápisem: *Léta Páně 17. 4. 1876. Postaveno ke cti a chvále Boží. Obnoveno nákladem dobrodinců Léta Páně 1924.*

7. **Opište čtvrtý řádek.**

Držíme se polní cesty a pomalu za lány vyhlížíme na kopečku mohylu. Mineme několik stožárů vysokého napětí a zastavíme se až u toho s číslem 77. Mne zaujal, protože jsem se v tom roce narodila.

Kdy se narodila vaše maminka? Počítáme, že určitě tak o 15 let později. :)

Podívejte se na sloup asi do výšky 3 metrů na šedivou krabičku a uvidíte žlutý obrázek.

NESAHAT, NELÉZT, JEN KOUKAT!

8. **Jak se říká tomuto meteorologickému jevu?**

Stezka vede kolem keřů, které jistě dobře znáte. Jeden z nich hraje důležitou úlohu v pohádce *O Šípkové Růžence,* ze druhého se zase dělá moc dobrá šťáva. Květy černého bezu se také dají obalit a jíst jako řízek. Možná jste už nepříliš libě znějící slovo *kosmatice* slyšeli. Nám ale – upřímně – dvakrát nejedou.

Co zvláštního obalovaného jste jedli vy? Cuketu? Květák? Hlemýždě? Žabí stehýnka? Rybu či hada, po jejichž spapání rozumíte řeči zvířat?

Tu tenkrát ochutnal i Jiřík, když chtěl ve známé pohádce pro svého krále získat princeznu. Jenže se nám do ní nějak sám zamiloval, což neměl. Málem ho to stálo život. Ale co bychom neudělali pro lásku, že? :)

9. **Jak se jmenovala Jiříkova princezna?**

Brní vás ruce, nohy, cítíte nějaké zvláštní vibrace? Nebylo by divu. Blížíte se totiž k mystickému místu. Nebo spíše k mystické brázdě.

Čertova či Prokopova brázda je jednou z největších záhad nejenom České republiky, ale také střední Evropy. Jedná se doslova o příkop dlouhý desítky kilometrů, který se jako velká jizva zařezává do krajiny mezi Sázavou a Chotouní.

Podle pověstí prý XXXXXXL brázdu vyoral svatý Prokop. Jak se mi to podařilo? Do pluhu zapřáhl čerta. Příkop je totiž fakt pekelně rozměrný. Na délku měří 21 kilometrů, místy je 14 až 20 metrů široký a dva až 6 metrů hluboký. S rovným dnem a šikmo se svažujícími stěnami. Některé úseky brázdy již nenávratně splynuly s místními silnicemi a cestami, jiné se ovšem dochovaly v podobě mohutných úvozů a příkopů v lesích.

Když se budete pořádně dívat, brázdu uvidíte. Nejlépe však až pod mohylou vlevo.

Podle pověsti se poustevník Prokop uchýlil do jeskyně na břehu Sázavy a při jedné ze svých procházek se střetl s ďáblem. Díky své mravní převaze ho přemohl a zapřáhl do pluhu. Poháněl čerta místo biče křížem a vyoral brázdu od Černých Bud kolem Lipan až do Chotouně. Ve třetině cesty se ulomila radlice. Prokop nezaváhal a přiměl čerta, aby ji vyměnil. Dnes tu stojí ves Radlice. V polovině čert kvílel, ale světec řekl: „Ještě zbývá dobrá půlka cesty.“ Dnes zde najdeme ves Dobré Pole. Než mohl rohatý na svobodu, musel ještě z pluhu seškrabat bláto. A bylo ho tolik, že z něj vznikla mohyla, jíž se mezi lidmi říká Homole.

To vše uvidíte z vrcholu kopce. Pokud vám ale nebude pršet jako nám. :)

Znáte nějakou pohádku o čertech? Která je vaše nejoblíbenější? Kterou má nejraději maminka? Zkusíme si tipnout... Je to pohádka *S čerty nejsou žerty*?

10. **Jak se jmenoval chasník, kterého chtěla Dorota Máchalová nechat zavřít?**

Šlapeme stále vzhůru, ale už je to jen kousíček, žádné strachy!

Kdo vidí Čertovu brázdu? A kdo ví, kdo byl svatý Prokop?

Narodil se přibližně roku 970 v Chotouni, a ne nejhůře. Nejspíše pocházel z výše postavené rodiny. Podle pověsti se vzdělával a později i působil ve Vyšehradské kapitule. Ale toto tvrzení není ověřeno. Asi roku 1009 odešel do ústraní a žil na horním toku Sázavy v tehdejších pralesích. Později se k němu připojilo několik dalších poustevníků. Mezi nimi i jeho syn Jimram – tehdy bylo běžné, že se kněží ženili – a synovec Vít. Oba se po čase stali opaty Sázavského kláštera. Ten byl vybudován na pokyn a také za podpory knížete Břetislava I., který sv. Prokopa navštívil a oblíbil si ho. Sv. Prokop se stal prvním opatem. Zemřel 25. března 1053 a jeho pohřebiště se stalo poutním místem.

Jak svatého Prokopa poznáte? Na sochách a obrazech má u sebe často kříž, pastýřskou hůl a důtky. Někdy i laň, model kostela či plamen hořící v dlani. Spoutaný čert se mu buď povaluje u nohou, nebo táhne pluh, s nímž světec orá. Sv. Prokop je patronem rolníků a horníků. Jeho památka se slaví 4. července.

Jeden z našich výletů mimochodem vede také do Prokopského údolí, kde má Prokop svou jeskyni a kde také poustevničil. Zjevně šlo o předchůdce dnešních outdooristů. Měli by si ho zvolit za patrona, když už brázdí přírodou od čerta k ďáblu...

Na rozcestí se vydáme doleva. Odsud byste brázdu opravdu měli vidět už dobře.

Dnes již rozoraný val má v tomto úseku přesto stále výšku až půl metru a šířku zhruba 40 metrů. Mnozí archeologové spojují tuto brázdu s významnou dálkovou obchodní cestou, která vedla z jižních Čech přes sázavský brod do Chotouně, Nymburka a dále do Polabí. Nejzajímavější je ale fakt, že tuhle tajemnou cestu stavěli naši předkové již v mladší době kamenné, tedy před více než 6000 lety. Tehdy se v okolí Sázavy těžil krystalický vápenec. Přestože se žádné vývrty nenašly, rozbor nalezených náramků dokládá, že se skutečně jedná o sázavský vápenec. Náramky vykopali dokonce až v Německu. Je tedy pravděpodobné, že na stezce skutečně docházelo k jakémusi směnnému obchodu. Čertova brázda tak mohla sloužit jako pravěká pracovní a obchodní dálnice. Patrně šlo také o jakousi rituální cestu, protože propojuje několik pravěkých pohřebišť a posvátných vodních pramenů. V raném středověku mohla být část brázdy využita jako obranný liniový val. V době baroka, kdy vrcholil prokopský kult, byla Čertova brázda především poutní cestou. Desítky poutníků po ní kráčely mezi Sázavským klášterem a rodištěm sv. Prokopa v Chotouni, aby kajícným putováním odčinili své hříchy.

Ale dost o čertech! Pošleme je k čertu. Budeme se věnovat bitvám. Konkrétně jedné z těch nejdůležitějších – bitvě u Lipan.

Najděte tabuli naučné stezky č. 6 a prohlédněte si dobře zbraně, kterými zde proti sobě husité bojovali.

11. **Jak se jmenuje zbraň číslo 3?**

Převržené vozy, polámané halapartny, poházené cepy a řemdihy, spousta mrtvých těl... Tak to tady asi vypadalo v neděli večer 30. května roku 1434. Tedy po bitvě, v níž se tváří v tvář střetli Češi s Čechy. Došlo k rozhodující řeži spojených houfů radikálních husitů a oddílů panské jednoty. Jednota měla nejspíš lehkou početní převahu, ale neví se to jistě. Čísla se totiž rozcházejí. Husitů mělo být asi 10 000 až 18 000, katolíků 13 000 až 25 000. V každém případě bylo bojovníků víc než dost. Jen několik dnů před osudovou bitvou se představitelé obou stran sešli a snažili se dohodnout po dobrém. Kvůli naprosté rozdílnosti názorů se to nepodařilo. Země byla natolik vyčerpaná a oslabená neustálými boji, že vůči bojovným husitským radikálům vzrůstal všeobecný odpor. (Navíc nechtěli uznat Zikmunda Lucemburského jako českého krále.) Nezbývalo než se znovu chopit zbraní a rozbroje a vády rázně utnout.

Obě vojska vyznávala stejnou bojovou taktiku spočívající v dokonalém využití vozové hradby. V možnostech panské jednoty nebylo přímým útokem zlikvidovat připravené a vyčkávající husity. Proto se Diviš Bořek z Miletínka rozhodl použít lsti a vylákat nepřítele z výhodné pozice.

Část jízdních jednotek se skryla v údolí potoka Bylanky a pěší oddíly se vydaly do útoku. Po několika málo výstřelech se ale jednotky překvapivě stočily k ústupu, což v řadách husitů vyvolalo euforii blížícího se vítězství. Otevřeli proto svoji

doposud uzavřenou vozovou hradbu a část vozového šiku i s pěšími vyrazila pronásledovat prchajícího nepřítele. Ve chvíli, kdy se husité dostatečně vzdálili od hlavního opevnění, se náhle ústup panské jednoty změnil v útok. Do otevřené vozové hradby navíc vnikl doposud skrytý jízdní oddíl. Situace na bojišti se rázem změnila a husité se takto dostali do sevření z obou stran bez možnosti ústupu. Na lipanské pláni padl Prokop Holý, sirotčí duchovní vůdce Prokůpek a dalších zhruba 1300 mužů. Několik stovek zajatých radikálů bylo upáleno v nedalekých stodolách. Ztráty panské jednoty se odhadují asi na dvě stovky vojáků. Lipanská bitva tedy skončila drtivým vítězstvím panské jednoty a většina obyvatel Království českého její výsledek uvítala. Zikmund Lucemburský následně dosedl na český trůn. Radikální husitský odpor byl definitivně zlomen popravou Jana Roháče z Dubé i s jeho druhy v Praze roku 1437.

Z parkoviště je to k vrcholu našeho výletu jen kousek. Na vrcholu Lipské hory je umístěna Lipanská mohyla. Tvoří ji na sebe naskládané pískovcové cihly sahající do výšky 11 metrů. Právě v místech, kde stojí, a v blízkém okolí proběhla památná bitva. Tak osudová, že ji na plátnech zachytili mnozí umělci. K nejznámějším patří výtvarné zpracování Luďkem Maroldem z roku 1898, které je známé jako Maroldovo panorama. Je největším obrazem dějinné události (výška 11 m, délka 95 m, plocha zabírá 1045 m2).) Plátno je nalepeno uvnitř kruhového pavilonu na Pražském výstavišti v Holešovicích na železobetonové válcové stěně se sádrovou vrstvou.

Na místě bitvy u Lipanské mohyly se každoročně konají vzpomínkové akce a pomník v sezoně denně navštíví stovky lidí.

Lipany stále žijí i v češtině. Když chceme o nějaké události říct, že jsme v ní dostali na „frak“ a brali nohy na ramena, řekneme: „To byly Lipany!“

Obejděte mohylu a najděte nápis *Lipany výstrahou!*

Mrkněte nad něj, kde je další cedulka s nápisem *Památce .....*

12. **Doplňte následující slovo.**

Nyní máte dvě možnosti. Buď se můžete vrátit k autu po stejné cestě, nebo sejít po pěšině do Lipan a odsud do Vitic po málo frekventované silnici. Vzdálenost je stejná.

My jdeme do Lipan a závěrečnou otázku vám položíme až v cíli. :)

Podívejte se do kraje. Za dobrého počasí uvidíte Bezděz, Říp, ale i Krkonoše. Technickou zajímavostí jsou také dva stožáry liblických vysílaček. Tyčící se pět kilometrů severně od Chotýše. Jedná se o středovlný vysílač, pracující na frekvenci 639 kHz (Český rozhlas). Se svými 355 metry výšky je nejvyšší stavbou v České republice.

Do vsi Lipany vejděte, jen pokud opravdu chcete vidět polorozpadlý zámeček. Jinak pokračujte doleva na Vitice.

První písemná zmínka o vsi Lipany je z roku 1360. Tehdy zde již stála tvrz Lipanských z Lipan, kterou rod vlastnil do roku 1480. Roku 1677 pro změnu již tvrz zmiňována vůbec není. Na jejím místě byl na konci 18. století, v době, kdy kosteleckému panství vládl rod Lichtenštejnů, vystavěn jednoduchý zámeček. Nikdy nesloužil panstvu, jen jako obydlí správce a úředníků zdejšího statku. Zámek tvoří jednopatrová obdélná budova krytá valbovou střechou s věžičkou. Do roku 1990 v něm byl umístěn archiv Úřadu pro patenty a vynálezy. Nyní je v soukromých rukou a veřejnosti není přístupný. Zámeček to byl jistě krásný, ale nyní by potřeboval pořádnou rekonstrukci... Stejně jako stovky dalších českých památek.

Podle legendy byl v místech nynější zámecké zahrady po prohrané bitvě v roce 1434 pohřben husitský vůdce Prokop Holý. Po jeho ostatcích ve druhé polovině 19. století marně pátrala řada nadšenců. Holý byl sice výborným válečníkem, sám ale zdůrazňoval, že jako kněz nikdy vlastní rukou nezabil člověka. Nenosil zbraně, nikdy osobně nebojoval, pouze velel. Od ostatních táborských kazatelů, kteří ve snaze podobat se prvním apoštolům nosili plnovousy, se lišil tím, že se holil. Odtud přezdívka, respektive příjmení Holý...

Za 15 minut dojdete zpátky do Vitic a po chodníku pak i k budově úřadu.

Čeká na vás odměna a také poslední otázka dnešního výletu. V závěru cesty jsme si povídali o husitství.

Jaké bylo křestní jméno mistra, po kterém si husité říkali? Byl to statečný muž, ale jeho život skončil roku 1415 na hranici v Kostnici.

Napište Husovo křestní jméno.

Kdopak to na vás vykukuje z tajenky? Nebýt husitských válek, patrně bychom o tomto muži vůbec nic nevěděli. Nepatří však k hrdinům revoluce a jeho role v osudné bitvě je sporná. Dokázal se propracovat do pozice vojenského velitele jednoho z husitských svazů, a to takzvaných sirotků (po Janu Žižkovi). Častým a velice diskutovaným tématem je otázka, zda u Lipan Čapek útěkem se svými jezdci ke Kolínu zradil, a přispěl tak k porážce polních vojsk. Nikdo moc neví, staré listiny mlčí... Lze ale s velkou mírou pravděpodobnosti konstatovat, že se Čapek u Lipan zachoval jako protřelý profesionál, který v evidentně už prohrané bitvě nechtěl zbytečně obětovat životy svých vojáků. Nelze ani doložit, že by měl Čapek zájem na tom, aby bitva byla prohrána. Ba právě naopak.

Lipanskou bitvou jeho dramatické osudy neskončily. Později se stal žoldnéřem a bojoval za svého chlebodárce polského krále Vladislava III. Jagellonského v Uhrách o uherskou korunu. Zemřel patrně v roce 1452. Jeho majetek podědila jediná Čapkova dcera Žofie a její manžel Jan Talafús z Ostrova.

Máme vyluštěno. Teď už jen stačí vyzvednout si dáreček na obecním úřadě, a to v pondělí a ve středu od 7:00 - 11:30 a 12:30 - 17:00 nebo v sobotu v Obecní hospodě (Vitice 28).

Hezky za dárek poděkujte, protože díky obci a jejím zastupitelům máte tento výlet s tajenkou zdarma.

My děkujeme také, přejeme šťastnou cestu domů a těšíme se zase někdy na našich tajenkových trasách na viděnou! :)

V textu byly mimo jiné použity informace z webů: https://www.vitice.cz, Drahovzal Martin – Báje a legendy Kolínska a Kouřimska, https://www.national-geographic.cz/clanky/bitva-u-lipan-kde-cesi-bojovali-proti-cechum.html, https://www.kudyznudy.cz/aktivity/lechuv-kamen-u-kourimi, http://ovocnastezka.podlipansko.cz.

Tip na závěr – tajuplný Lechův kámen

Asi 7 km od Lipan leží město Kouřim, ve kterém najdete známý skanzen. Ve městě můžete navštívit Muzeum Kouřimska sídlící v budově Staré radnice uprostřed náměstí. Jeho sbírky vám představí dějiny někdejšího významného královského města. Prohlédnout si můžete kostel sv. Štěpána a zamířit na naučnou stezku, která vás mimo jiné přivede k Lechovu kameni (Lech byl mladší bratr praotce Čecha) opředenému zajímavou pověstí. Kdo jej po jedné noze třikrát po sobě za Štědrého dne obskáče, tomu se země pod kamenem otevře a vydá ukrytý poklad.

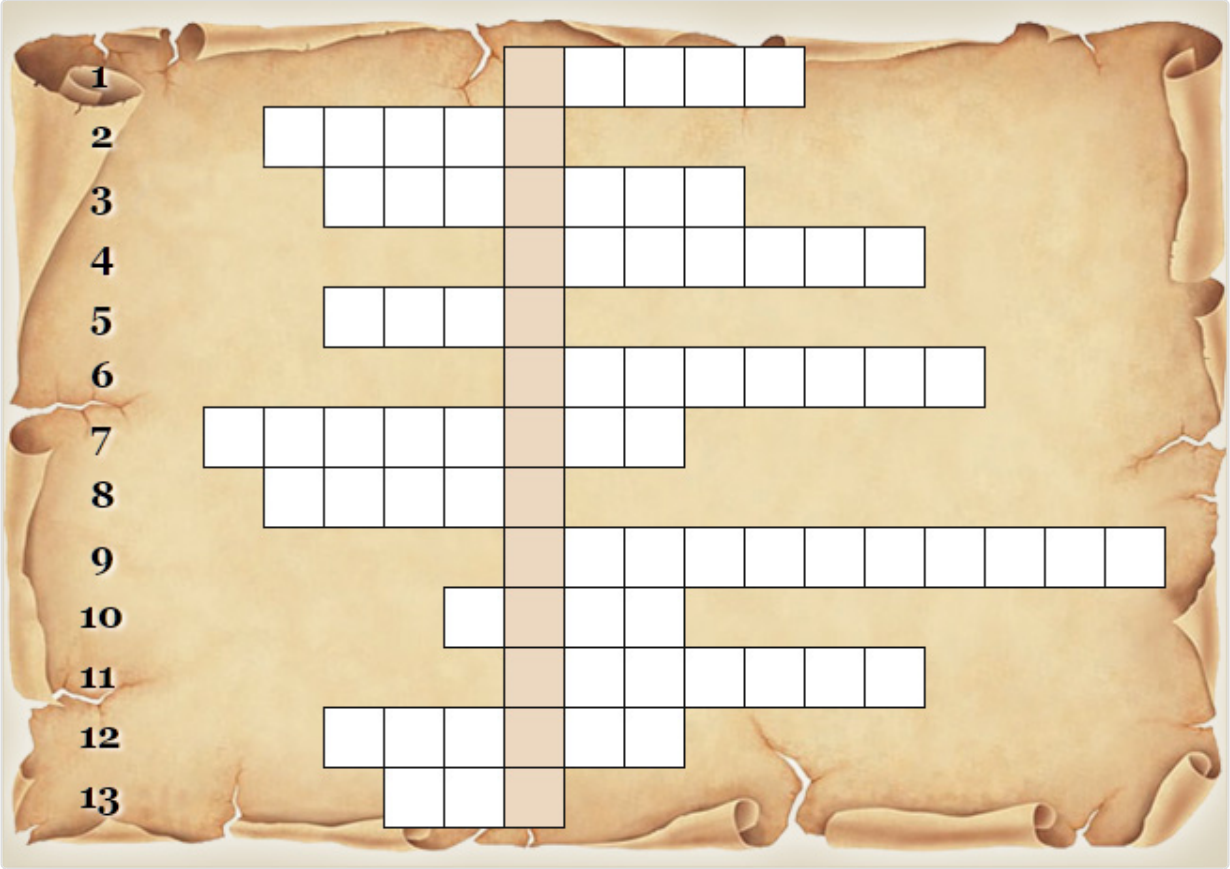
Lechův kámen je asi tři metry vysoký, hranatý a shora víceméně plochý rulový blok, od kterého je krásný výhled na město Kouřim.

Když se Čechův lid usadil pod Řípem, Lech a jeho věrní prý vyrazili dál na východ. Čech se s nimi loučil nerad. Naléhal na bratra, aby mu z místa, kde se usadí, dal znamení ohněm a kouřem. Lech tak učinil a od těch dob se místo, které si vybral, nazývá Kouřim. Alespoň tedy podle kronikáře Václava Hájka z Libočan, o němž je však známo, že byl sice schopný vypravěč, ale ne dějepisec. Ve skutečnosti se neví, kdo na hradišti žil. Podle archeologů je takzvaná Stará Kouřim jedním z největších slovanských hradišť v Čechách. Lech a jeho lidé prý nedlouho po Čechově smrti opustili Kouřim, odešli ještě dál na východ a usadili se v Polsku.

Asi 300 metrů severovýchodně od Lechova kamene se nachází průsečík 15. poledníku a 50. rovnoběžky. Proč je důležitý? Je to jakýsi referenční bod, ke kterému se u nás udávají časy východu a západu Slunce, Měsíce i dalších nebeských těles. Tento průsečík se někdy označuje za astronomický, nebo dokonce geografický střed Evropy. Z města vede kolem kamene naučná stezka, která je dlouhá asi 2 kilometry.

Otázky k tajence

1. **Jak se jmenuje postava na kříži, kterou drží Nepomucký?**
2. **Opište první číslovku za písmeny ON.**
3. **Napište výslednou číslici.**
4. **Opište čtvrté slovo (počítejte od konce prvního řádku).**
5. **Jak se jmenuje strom?**
6. **Jak se jmenuje oranžové ovoce?**
7. **Opište čtvrtý řádek.**
8. **Jak se říká tomuto meteorologickému jevu?**
9. **Jak se jmenovala princezna?**
10. **Jak se jmenoval chasník?**
11. **Jak se jmenuje zbraň číslo 3?**
12. **Doplňte následující slovo.**
13. **Napište Husovo křestní jméno.**



A co můžete vyhrát?

Tajenku posílejte na e-mail **veldo@veldo.cz**. Můžete ji také poslat ve zprávě na náš Facebook "Velká dobrodružství". Každý měsíc vylosujeme jednoho z výletníků, kterému pošleme našeho **Lumpardíka z podhradí**. Vždy připojte celé jméno, adresu a také kód výletu.

Výlet stažen z www.veldo.cz | © Velká dobrodružství

Vytvořeno: 09.11.2026 15:06